

Ολα τα δεινά μας ξεκινήσαν από μια ντουφεκιά μοιραία και μοιραίως πήραν όλα τέλος, τουλάχιστον για κείνη την ημέρα.

Γιατί από κει και πέρα, ύστερα από τη μοιραία εκείνη ντουφεκιά, έγινε ασήμαντος ο αγός της μάχης, χωρίς σημασία ή χωρίς να μας πονάει, ο αγός της μάχης που είχε αρχίσει αρκετή ώρα πριν από το μοιραίο λάθος.

Ήταν, τότε, σαν να πνίγηκαν τα πάντα σε μια σχλοβοή, από ήχους και κραυγές λογίων λογίων, από όπου ανάμεσά τους ακουγόταν, μόνο από ένα στόμα, εκείνου, που το ακούγαμε θέλαμε δε θέλαμε, βόγχοι κι οδηγίες παραπονειμένες, τελευταίες προτροπές, αλίμονο, που σβήνανε, πάντως, κι αυτές σιγά - σιγά μές στην αντάρα και πορεύονταν στον άλλον κόσμο.

Και σαν να νιώθαμε ή μας ειπώθηκε «πάει πια, τέλειωσε». Βουί-

Του Νίκου Μπακόλα

ζανε οι μπαταρίες από ολούθε και χάνονταν από μπροστά μας και ο Πέτρος και ο Λάκης κι όλοι οι σύντροφοι ένας - ένας, γιατί δεν είχε άλλο νόημα να σκοτωθούν κι αυτοί.

Επεφτε από στιγμή σε στιγμή το σίθαιμπο, αραιώναν οι αντρικές φωνές, λες και είχε εκπληρωθεί ο σκοπός της μάχης, και τη θέση τους την παίρναν, αλλά σαν να σέρονταν με προσοχή, ομιλίες γυναικών, ψίθυροι ανάμικτοι με λυγμούς, με φόβο, ίσως με απόγνωση, γάπου δειλοί ψαλμοί και προσευχές.

Κι ύστερα τίποτα, γιατί απομακρύνθηκα κι εγώ, ο τελευταίος ή προτελευταίος, σκυφτός, κατάφορτος με αγωνία, ντουφεκώντας όπου λάχαινε, αδιαφορώντας για τα πολυάριθμα ξένα κουφάρια και τους λαβωμένους, που σκόνταφτα διαρκώς επάνω τους, σχεδόν ημιθανής κατά το μέρος της ψυχής. Κι αναρωτιόμουν, μήπως έχουμε εκδιώξει από τα τριόσβαθά της τον Θεό;

Οστόσο, η ψυχή δεν χάνεται, διαπαντός κι απ' όλους, ευτυχώς. Την

ΤΕΧΝΗ

Η ΚΕΦΑΛΗ του Π. Μελά

Υπό τον τίτλο «Η Κεφαλή» ο Νίκος Μπακόλας ολοκλήρωσε, μετά περίσκεψη πολλών χρόνων, το όγδοο βιβλίο του. Εγκριτος λογοτέχνης, βραβευμένος ήδη με το πρώτο κρατικό βραβείο λογοτεχνίας, ακάματος δημοσιογράφος και στενός συνεργάτης της «Μ.Ζ.» ο Νίκος Μπακόλας, εραστής της γενέτειρας Θεσσαλονίκης, εκόμισε πολλά στη λογοτεχνία, στο θέατρο, στη μακεδονική δημοσιογραφία με ένα σπάνιο ήθος. Τώρα κομίζει, με την «Κεφαλή», τη συνταρακτική αφήγηση της ταφής του Παύλου Μελά.

Ο εκδότης που σημειώνει για το βιβλίο αυτό ότι: «Χρειάζεται η εφηβική αθωότητα, η εμπειρία αλλά και η οσιότητα ενός μεσήλικα συγγραφέα για να χωρέσει σ' ένα και το αυτό βιβλίο εκείνους που έγραψαν ιστορία κι όσους συγγράφουν ιστορίες, έτσι ώστε το έργο του ν' αποπνέει τελικά το ευφρόσυνο αεράκι του αείποτε ελληνισμού και της ορθοδοξίας». Εμείς προσθέτουμε ότι χρειάστηκε και κάτι άλλο, σημαντικότερο: η αγάπη για τη Μακεδονία και το αενάως αγωνιζόμενο Γένος.

Στο βιβλίο το νεαρό παλληκάρι που πήρε και μετέφερε την κεφαλή του Εθνομάρτυρος αφηγείται, με ύψος ενός Μακρυγιάννη, το συνταρακτικό του βίωμα. Δημοσιεύουμε μερικές από τις δραματικότερες σελίδες.

άλλη μέρα, την παράλλη, φτάσανε μαντάτα (κι ήταν μια παρηγοριά στην αγωνία μας) ότι τρεις θεοσεβούμενες γυναίκες, βοηθούμενες από ευσεβείς άντρες, πατριώτες, για την ακρίβεια τρεις γέροντες κι ένα παιδάριο αμούστακο, είχαν πάρει, το ίδιο εκείνο βράδυ, τον νεκρό στα χέρια τους, στην αγκαλιά τους, και του κάναν μυστική,

μουγκή, ταφή σε μιαν απόμεινη αυλή, όπου βοσκούσανε τις όρνιθες και τα πουλερικά τους, χωρίς κανένα ταφικό σημάδι φυσικά, μέχρι ν' αποκοιμούνταν οι Τούρκοι, το απόσπασμα, και να βλέπανε οι χωριανοί τι θ' αποκάνανε, τι θα μηχανευόντανε.

Γιατί επικρεμόταν κίνδυνος μεγάλος, φόβος μήπως χάνονταν κι άλλες ψυχές, των μισροφόρων γυναικών - που τρέξαν την επαύριο περιτρώμενες στην εκκλησία και προσεύχονταν γονατιστές - μα κι άλλες, εντελώς αμέτοχες κι αθώες.

Αυτά ήταν τα μαντάτα, και χαρήκαμε μέσα στη θλίψη μας. Κι αποφασίστηκε η αποστολή μου. Τον τόπο, όπου πορευόμουν, τον γνώριζα καλά, σαν την παλάμη μου, όχι μονάχα το χωριόν Στ., όπου είχαμε μείνει, μάλιστα, ένα διάστημα με τη μάνα, μα και ολόκληρη εκείνη την περιοχή, κι ακόμα παραπέρα, βουνά και κάμπους, δάση και φαράγγια, ρέματα κρυμμένα, μυστικές πηγές, φωνές των δέντρων, αλλά κι ένα πλήθος ανθρώπων, χριστιανούς κι αλλόθρησκους.

Το εξώφυλλο του βιβλίου

Πιο πολύ αυτή τη γνώση τη χρω-

σπούσα στις περιπλανήσεις μας και στα κυνηγητά μας, άλλοτε διωκόμενοι κι άλλοτε διώκτες, στην ανάγκη να αναζητούμε ασφαλείς κρυψώνες ή και πατριώτες, που θα δείχνανε κουράγιο και θα μας κρύβαν όπου δύναντο - κι όλ' αυτά τα δύο τελευταία χρόνια ή κάτι λιγότερο.

Κάπως με είχε ορμητέψει, πριν να ξεκινήσω, κι ο καπετάνιος. Μου θύμιζε μια ξεροτοιχιά, στην άκρη του χωριού, όπου είχαμε καθίσει οι δύο μας, κατά σύμπτωση, πριν τρεις μέρες, κι είχε ανάψει εκείνος το τσιμπούκι του, ενώ έριχνε συνέχεια τριγύρω του ματιές, με σμιγμένα φρύδια, με ανησυχία, που την διέκρινα και όσην ώρα με ορμήνευε για την αποστολή μου.

Πίσω ακριβώς από κείνη την ξεροτοιχιά, βλέπαμε, θυμούμαι, ένα φράχτη από ψηλά χόρτα και καλάμια, φυσικό κρυψώνα από τη μια μεριά, συλλογιόμουν τώρα, καθώς βάδιζα.

«Εκεί», μου ειπε ο καπετάνιος, είχε γίνει η ταφή, λες και το ξέραμε από τότε και δεν καθίσαμε αλλου, σαν να το είχαμε ψυχανεμισθεί, ή ίσως να 'τανε προμήνυμα Θεού, ένας προάγγελος, το δάχτυλό του που κατέβαινε εξ ουρανού και μας ευκόλυνε, μου έδειχνε τον ορθό δρόμο.

Παρ' όλα αυτά λάβαμε τα μέτρα μας, καλού κακού, γιατί η αποστολή μου ήταν όντως επικίνδυνη και, επιπλέον, με μεγάλη σημασία για το Έθνος, την τιμή του, όπως μου τόνισε ο καπετάνιος μια και δυο φορές. Θα του το είχαμε τονίσει και εκείνου οι πιο πάνω.

Συγκεκριμένα, έπρεπε να φτάσω ασφαλής στην Στ., πάση θυσία, και να γυρίσω πάλι σώος στο Στ., κι επιπλέον όχι μόνος, μα με τη σορό του αρχηγού, του πολύκλαυστου ήδη Παύλου, που, όπως λέγαν οι πληροφορίες, την είχαν κρύψει, όπως όπως, οι φτωχές γυναίκες, που θα προσπέφταν τώρα μπρος στα εικονίσματα με δέος, από χίλιες δύο αιτίες. Κι όλα έπρεπε να τα αρχίσω και να τα τελειώσω όσο ήταν νύχτα, σκοτεινά.

Λάβαμε, λοιπόν τα μέτρα μας, απέριψα τ' άρματά μου και τα ρούχα του πολέμου, και σε λίγη ώρα είχα μεταμφιεστεί σε φιλήσυχο τσομπάνο, με μπενεβράκια κι ένα

ντριλίνο πουκάμισο και από πάνω μια φθαρμένη κάπα που απέπνεε τραγίλα ανυπόφορη.

Επιπλέον, φόρεσα ένα τριχίνο καλπάκι και γουρουντσάρουχα, κρέμασα ένα φτηνό δισάκι από τον ώμο μου, έκρυψα, σχεδόν στα σωθικά μου, ένα μαχαίρι, κι ήμουν έτοιμος για δρόμο. Κι είπε ο καπετάνιος, όταν πηγα να με δει, «θα ξεγελούσες και τη μάνα σου την ίδια».

Μ' αυτά και μ' αυτά, όσο τα ξαναγυρίζω στο μυαλό μου και ξεχνιέμαι, λογαριάζω ότι πρέπει να 'χω κάνει κιόλας δυο τρεις ώρες πορεία. Κι αν τραβούσα κατευθείαν και ακολουθούσα τον δρόμο τον χαραγμένο, από τις πατημασιές των ανθρώπων και των κοπαδιών, ή αν έπαιρνα ακομια και τα πιο συνηθισμένα μονοπάτια μας, θα είχα φτάσει κιόλας στον προορισμό μου.

Όμως έκρινα, από μόνος μου, πιο φρόνιμο να κάνω κυκλό, να περάσω πρώτα έξω από άλλα δυο χωριά γειτονικά κι από ένα μαντρί, όπου ησύχαζε η φύση όλη κι ήταν η σιωπή και τα σκοτάδια σιγουριά, πως δε θ' ανακάλυπτε κανένας, έστω κι αν περιφερόταν σ' αυτή την άγρια ώρα. ούτε τον προορισμό μου ούτε την ταυτότητά μου.

Από πάνω μου νιώθω τον ουρανό καπλαντισμένο, νομίζω, που να 'ναι, θα ακουμπήσει στο κεφάλι μου. Δεν υπάρχει η παραμικρή ελπίδα (ή και φόβος) να ξεμυτίσει αστέρι από πουθενά, καθόλου. Κι είναι αυτό, βεβαίως, μια εξασφάλιση ότι θα μείνω αόρατος και ασύλληπτος.

Κοντοστέκομαι για λίγο κάτω από μια συστάδα δέντρων ν' ανασάνω. ν' αναλογιστώ για άλλη μια φορά το έργο που με περιμένει, να τα μεθοδεύσω όλα, να σκεφτώ το κάθε ενδεχόμενο και τα πιθανά συναπαντήματα.

Ακριβώς εκείνη τη στιγμή αισθάνομαι το δένδρο να δακρύζει επάνω μου κι υστερα πιάνει και κλαιει συνέχεια, το ίδιο και τα άλλα δένδρα, κι αφουγκράζομαι κι οσμίζομαι το γύρω χώμα και τα χόρτα ν' αποδέχονται τα δάκρυα, που πυκνώνουν από τη μια στιγμή στην άλλη. Και μ' ευφραίνουν.

Και αρχίζει μια βροχή που ρέει ασταϊμάτητα από τον ουρανό στα

δένδρα και από κει στο τριχίνο καλπάκι μου, στην κεφαλή μου, στα μάτια, στο μυαλό μου και στο αίμα μου και τρυγύρω και πιο πέρα, στα χορτάρια και στην πέριξ γη, σίγουρα στα μονοπάτια και στον κόσμο όλο, όπου σβήνονται τα ίχνη, οι πατημασιές.

Μοιάζει να μας δένει όλους κιόλα σ' ένα δίχτυ, που μπορεί να μας παιδεύει, αλλά και μας προστατεύει, ειδικά εμένα, με το παραπέτασμα, και τη βουή του, γιατί ούτε βήματα θ' ακουγονται, βεβαίως, ούτε και οι αναστεναγμοί μου, που υποπτεύομαι πως μου ξεφειγούν.

Τότε σκέφτομαι πως είναι μια εικόνα θεία, θείας πρόνοιας, άγια σύνθεση στην καταχνιά, που μ' έχει περιζώσει πλέον και τριπώνει μέσα μου, στα ρουθούνια και στα μάτια, κι από κει στα σωθικά μου, όλο πιο βαθιά.

Στέκομαι, ίσκιος μές στους ίσκιους, μ' ένα κόσμιο πέπλος γύρω μου, μα συνέρχομαι, καταλαβαίνω ότι, όπως και να 'ναι, με κατακλυσιμό ή όχη, με ασφάλεια ή κίνδυνο, έχω χρέος να τ' αιρηφίσω όλα, να βιαστώ, να φτάσω εγκαίρως στον προορισμό που μου έχουν θέσει.

Έτσι, οίχομαι μες στην βροχή, στην καταχνιά και στο σκοτάδι, που ίσως σβήνουν τα σημάδια της πορείας, αλλά όχι ανεπανόρθωτα, όχι για μένα, γιατί φτάνει μια στιγμή που οσμίζομαι μέσα στη νύχτα, επιτέλους, την ανάσα του χωριού Στ.

Τότε βραδύνω το βήμα μου, τεντώνω την ακοή μου, μα παρ' όλ' αυτά, σκοντάφτω σε μια ξερολιθιά, σ' ένα τοιγάκι. Παραπατώ απρόσμενα και νιώθω να βελονιάζονται οι παλάμες μου και κοντά στο στόμα μου να με τρυπούν αγκίδες. Ψιθυρίζω «κύριε ελέησον, Κύριε ελέησον» που έχω πέσει κι είναι σαν να προσκυνώ.

Σηκώνομαι ορθός και προσπαθώ να προσανατολισθώ, με βοηθάει που έχει κόψει κάπως η βροχή και τώρα είμαι σίγουρος πως βρίσκομαι, ακριβώς σε κείνη την αυλή, στον δήθεν ορνιθώνα, που έχει γίνει πλέον τόπος καθαγιασμένος.

Όμως εκεί δε βρίσκω πετεινά, ουράνια ή επίγεια, αλλά κατάμαυρες σκιές, που έχουν ανθρώπινη μιλιάρη, γυναικεία, και σπεύδουν να μ' επι-

τιμήσουν «άργησες». Εκείνες έχουν προνοήσει - σίγουρα έχουν ειδοποιηθεί κι ορμηγυτεί - ανοίγουν τα σκοτεινά ενδύματά τους, βγάζουν και μου δίνουν ένα φτυάρι και μια αξίνα, και με συμβουλεύουν «ήσυχα, όσο μπορείς». Και, αφού μου δείχνουν το μέρος ακριβώς του τάφου, κινούν ο ένας ίσκιος προς τη μια μεριά, ο άλλος στην αντίθετη.

Μα πριν να απομακρυνθούν και πριν με κυριέψουν (όπως θα υπέθεταν, όχι αδικαιολόγητα) φόβος κι ανασφάλεια, μου ψιθυρίζουν «θα φυλάμε, μην τυχόν και έχουμε καμιά χωσιά, θα 'μαστε δω σιμά, μέχρι να τελειώσεις και να πας στο καλό».

Αρα τα γνωρίζουν όλα, ίσως πιο πολλά από μένα, που τις δίδαξαν παθήματα του ταραχώδους βίου τους, ανάμεσα, όπως ζούνε, σε χριστιανούς κι αντίχριστους, με θυσίες και ανδραγαθήματα, σε ενέδρες και σε προδοσίες.

Πάντως, δε μου μένει ώρα για συλλογισμούς και άργητες, θα πρέπει να 'ναι περασμένες τρεις, και περισσότερο. Πιάνω το φτυάρι, κάνω το σταυρό μου και αρχίζω τη δουλειά.

Παραμερίζω πρώτα τα χορτάρια, που έχουν σκορπίσει πάνω στον τάφο οι γυναίκες, όπως όπως στη σπουδή τους, για να προστατέψουν, όσο είναι μπορετό, το μνήμα και να μην ανακαλύφθει, κι αρχίζω να πετώ τα χώματα με προσοχή και όσο γίνεται αθόρυβα. Σίγουρα, δε θα τον έθαψαν βαθιά, γι' αυτό αποφεύγω τις άτσαλες κινήσεις και τ' απότομα χτυπήματα.

Είναι ένα έργο που, σε λίγο, μου πονάει το μυαλό, νιώθω φόβο μην τυχόν και μου το αχρηστέψει ή μου το θολώσει επικίνδυνα, τώρα, ίσα ίσα, που είναι ανάγκη να 'μαι ψύχραιμος, ψυχρός (μια πώς!)

Με ξαφνιάζουν μέσα στο σκοτάδι δύο λαλήματα πετεινών και σε λίγο άλλα δύο, που με συμβουλεύουν, πρέπει να βιαστείς, μην τυχόν σε πάρουν τα χαράματα.

Και σ' επίρρωση των πετεινών, τον φόβον μου, αντιλαμβάνομαι ότι με πλησιάζει η μία από τις δύο γυναίκες, «να σε βοηθήσω», ψιθυρίζει, και νομίζω σκύβει και αδράχνει την αξίνα. Απλώνω αυτόματα το χέρι μου, σαν να της λέω, μη, δεν

κάνει, όμως εκείνη λέει ταπεινά «είμαι συνηθισμένη», μπορεί ν' αναρωτηθεί κανένας πόσους τάφους να 'χει σκάψει η δόλια, πόσους θρήνησε. 'Η ο λόγος της σημαίνει ότι ξέρει απ' όλες τις δουλειές, ή ακόμη, κι ότι έχει σκληραγωγηθεί δια πυρός και δια σιδήρου, πράγματα συνηθισμένα κι αυτονόητα στα μέρη μας, στα έρμα χώματά μας;

Συνεπώς, η θέση μου (κι εκείνης) έχει γίνει επισφαλής, καθώς την ίδια ώρα, μάλιστα, διακρίνω δύο παράθυρα, ως τώρα κατασκότεινα, ότι φωτίζονται, που σημαίνει πως ξυπνάει η ζωή στα σπίτια του χωριού. Μπορεί κάποιος, μάλιστα, να 'χουν κιόλα βγει στις αυλές και να ετοιμάζονται για τις δουλειές τους, στα λιβάδια ή στις στάνες, και μπορεί (που θα 'ταν το χειρότερο) να "χει πιάσει το αυτί τους, μέσα στη γαλήνη της αυγής, χτυπήματα αξίνας και να απορούν. Σίγουρα, σε λίγο, θα πάρουν τις σφράτες και τα μονοπάτια, που ένα δύο μπορεί και να περνούνε από δω.

Ετσι, δίχως ν' ανταλλάξουμε με τη γυναίκα άλλα λόγια, βγάζουμε τα τελευταία χώματα, πιο πολύ πια με τα χέρια τώρα, με τις χούφτες μας, κι αισθανόμαστε τη γη υγρή, σαν ζωντανή και ρέουσα. Κι ανατριχιάζουμε.

Την επόμενη στιγμή, μπρος στα μάτια μας εκτείνεται ένα κατάλευκο σεντόνι με κηλίδες από αίμα που μου φέρνουν δάκρυα. Το χαιδέυω απαλά με δέος, τρέμω που αισθάνομαι το άγιο λείψανο, ενώ η γυναίκα δίπλα μου μένει σιωπηλή.

Σκέφτομαι πως τώρα πρέπει να το πάρω αγκαλιά το σώμα, να το φορτωθώ όσο πιο βολικά μπορώ, δίχως το λευκό σεντόνι που κραυγάζει, και να κινήσω δίχως άλλη αργοπορία.

Μα εκεί επάνω σαν ν' ακούγεται βουή στην άλλη άκρη του χωριού, μια βουή που όλο μεγαλώνει κι είναι ασυνήθιστη, γιατί βλέπω και τη γυναίκα που πετιέται όρθια και να γυρίζει το κεφάλι της από δω και από κει, ανήσυχη, σαν να προσπαθεί να οσμισθεί τα γύρω της.

Και, ταυτόχρονα, ακούγονται παθημασιές που τρέχουν προς το μέρος μας. Είναι η δεύτερη γυναίκα,

που ανεμίζει αλλόφρονη τα χέρια της και μου λέει πνιχτά «φύγε, έρχονται οι Τούρκοι». Τότε νιώθω να βιτσιάζεται το αίμα μου και το μυαλό μου, τις προστάζω «φύγετε κι οι δυό σας», μην τυχόν και πάθουνε κακό, ξαναλέω, σαν να τις παρακαλώ, «φύγετε κι αφήστε με να δω τι θ' αποκάνω, μη γυρίστε ούτε το κεφάλι προς το μέρος μου. Ούτε με είδατε ούτε με ξέρετε».

Εχω κιόλας πάρει την απόφασή μου, την απελπισμένη, τη μοναδική λύση που μου απομένει, έτσι όπως ήρθαν τα πράγματα, ανάποδα, για να μη γυρίσω με άδεια χέρια κι αποτυχημένος, προπαντός για ν' ανατρέψω το χειρότερο για την Πατρίδα και τον ένδοξο νεκρό.

Κι όπως έχουν απομακρυνθεί εκείνες, δύο κατάμαυρα πουλιά που μοιάζουν να πετουνε πέρα πανικόβλητα, ανασύρω το μαχαίρι από τα σωθικά μου, νιώθω να με κόβει, να με σφάζει, αλλά ούτε νοιάζομαι. Αποκαλύπτω την άγια κεφαλή και, στη θέα της, με κυριεύει δέος.

Σύντομα μουσκέυεται το πρόσωπο από τα δάκρυα που τρέχουν ασταμάτητα και ανεξέλεγκτα από τα μάτια μου, καθώς αναθυμούμαι ότι δύο τρεις μέρες πριν ντουφεκούσαμε κι οι δυό μας από διπλανά παράθυρα εκείνου του μοιραίου τελικά σπιτιού, κι ο Παύλος μου έδινε θάρρος. Εξω είχε μαζετεί στρατός και μας βαρούσε ανελέητα, μα εκείνος το 'παιρνε απήφιστα. Τώρα τρέχουνε τα μάτια μου ασταμάτητα και σε λίγο έχω μουσκέψει, άθελά μου, τα μάγουλά της άπνοης κεφαλής, τις ρίζες των ματιών της κι όλο το πρόσωπο. Ακούω πάντα την οχλαγωγιά να φουντώνει κάπου στο χωριό, σιμά μου, και θαρρώ πως ξεχωρίζουν σκληριές γυναικών. Τέλος πέφτει και μια μπαταριά. Κατόπι μια ακομα.

Εκεί επάνω, στην τέλεια αναστάτωση, θα 'λεγα στον πανικό, σφιγγω δυνατά το μαχαίρι στη χούφτα μου κι απελπισμένα παίρνω το νεκρό κεφάλι. Και μου κόβονται τα γόνατα με την αποκοτιά μου, που μπορεί να εκληφθεί σαν ύβρις.

ΝΙΚΟΣ ΜΠΙΑΚΟΛΑΣ

* «Η κεφαλή» κυκλοφόρησε μόλις από τις εκδόσεις «Κέδρος» (Γ. Γενναδίου 3, Αθήνα 10678, τηλ. 36.02.007) Σελίδες 117